

Bolezni demokracije

MARIO KOPIĆ

Od gaja 8

HR-20000 Dubrovnik

IZVLEČEK

Avtor v svojem prispevku opaža, da je danes marsikje razširjeno nekritično in plitko razumevanje demokracije kot končne rešitve vseh problemov, in to ne le problemov v politiki, ampak tudi v zgodovini in človekovem obstajanju nasploh. Takšno nekritično mnenje o demokraciji prevladuje kljub temu, da se je duhovno-zgodovinski temelj parlamentarne demokracije že povsem izrabil. Veliki politični misleci od Platona do Hegla so bili demokraciji pretežno nenaklonjeni, saj so ugotavljali, da vsebuje resne slabosti, slabosti notranje narave, ki načenjajo samo njeno bistvo. Najprej gre tu za nerazrešeno napetost in protislovje med svobodo in enakostjo, nato za tiranijo večine, posebno pa še za možnosti manipuliranja s pomočjo sredstev množičnih komunikacij. Demokracija računa z mediokriteto, od demokracije je neločljiva tudi demagogija. Avtor zlasti poudarja, da je demokracija danes sredstvo v rokah nihilistične volje do moči.

Ključne besede: demokracija, filozofija politike, sodobna družba, nihilizem

ABSTRACT

DISEASES OF DEMOCRACY

The author of this paper points to the fact that today we are very likely to run upon an uncritical and superficial understanding of democracy as the solution to all problems, and not only the problems in politics but also in history and human existence as such. Uncritical opinions of this kind prevail despite the fact that the spiritual-historical foundation has already worn away. Great political thinkers from Plato to Hegel were mostly averse to democracy, since they believed it brings along serious internal weaknesses, annihilating its very essence. First there is unsolved tension and contradiction between freedom and equality, then there is the tyranny of the majority and especially the possibility of manipulating through the means of mass communications. Democracy counts on mediocrity, and it cannot do away with demagoguery. The author points out that democracy is today a weapon in the hands of the nihilist will to power.

Key words: democracy, philosophy of politics, contemporary society, nihilism

Ko se je pred desetimi leti socializem, najsibo pod ideološko oznako "realni" ali "samoupravni", mizerno sesul, čeprav naj bi bil končna rešitev uganke človeške zgodovine, in so začele dežele Vzhodne in Srednje Evrope iskati izhod iz slepe ulice zgodovine, v kateri so desetletja životarile, je kazalo, da je naposled napočil trenutek demokracije, da je prišel čas vseobsežne demokratične preobrazbe in vladavine po meri naroda, od naroda in za narod – v interesu in v dobro vseh državljanov. Tudi v tem delu Evrope je postala demokracija splošna politična krilatica in univerzalno zdravilo za vse bolezni in tegobe, zaradi katerih so trpeli bolj ali manj totalitarni enostrankarski režimi. Vsi so se nanjo sklicevali in vsi so jo priklincevali, v njej so videli odrešilno zdravilo, edino možno in nič manj zanesljivo pot v normalno družbo, tržno gospodarstvo in parlamentarizem. Vsi so čez noč postali vneti demokrati in prijatelji naroda, celo tisti, ki so bili do včeraj njegovi brezobzirni zatiralci in goreči skrbniki. Do tedaj funkcionarji enoumja, tlačitelji svobode in zagovorniki političnega monizma so se te gosenice, preoblečene v kostum demokracije, spremenile v metulje, pristaše večumja in svobodoumja, zastopnike ideje pluralistične demokracije.

V tem priseganju na demokracijo, u tem njenem nekritičnem in hrupnem poveščevanju, v tej opitosti z demokratičnim tipom političnega režima je nekaj nedostojnega in površnega, nekaj nepremišljenega in infantilnega, celo priskutnega. Da niti ne govorimo o demokratičnem besedičenju, kot tudi ne o moralni izprijenosti novopečenih spreobrnjenec v demokrate, taistih ljudi, ki so bili še včeraj smrtni sovražniki vsake, četudi navidezne in simulirane demokracije. Demokracija – do tedaj beseda, ki je nekaj pomenila, in pojem, ki je premogel smisel in ostrino – je ravno zaradi tega neznosnega hrupa in dvoličnosti, tega nenavadnega, izrojenega vidika svoje univerzalizacije, izgubila vrednost in smisel, postala prazna, razvrednotena, oguljena in ponižana. Ravno zato, ker je postala eden od "idola fori", ker so vanjo polagali vse upe in od nje pričakovali izpolnitev vseh pričakovanj, se je demokracija izrodila v svojevrstno politično prikazen, ki kot nekdanj komunizem blodi po srednjevzhodnem delu stare celine. A ne samo to. Demokracija je, prav kakor prej komunizem, povzdignjena v vsezavezujočo ideološko vrednoto, v edini in izključno veljavni ideološki zgled. Vzniknila je ideologija demokracije, nič manj vztrajna in nič manj zaslepljena od ideologije komunizma. Ta ideologija, po svojih pretenzijah globalna, se hoče kot vsaka druga ideologija uveljaviti za vsako ceno ter takoj in za vselej zaobseči vse narode. Nič kaj dosti se ne ozira na zgodovinske, socialne, kulturne, pa tudi psihološke predpostavke, brez katerih demokracija ni možna. Komajda vidi kakšno težavo ali oviro v tem, da družbe, ki so strukturno zgrajene kot avtoritarne – v katerih so se oblikovale avtoritarne osebnosti; v katerih je vladala diktatura proleteriatu, ki je bila v resnici diktatura komunistične partije oz. njenega vrha; v katerih je bila ureditev centralistična in gospodarstvo plansko; v katerih ni bilo niti sledi politične kulture, ki prepostavlja strpnost in neguje različnost; v katerih sta bila klečeplaznost in pokornost pogoj preživetja –, da se lahko torej takšne družbe hitro, tako rekoč revolucionarno,¹ vzpostavijo kot demokratične. Nasprotno, ideologija demokracije izhaja iz prepričanja, da je demokracijo enostavno mogoče "uvesti", celo vbrizgati. Ideologija demokracije hlepi po oktroirani demokraciji!

Ni treba veliko globokoumnosti za spoznanje, kakšne nevarnosti prinaša s sabo takšno spreminjanje demokracije v ideologijo. Dovolj je reči le to: demokracija, ki je ideološko podprta in ideološko vsiljena, seveda ne more biti samostojno politično de-

¹ Izraz "nadoknajujoča revolucija", s katerim označujejo naravo demokratičnih sprememb v vzhodnoevropskih komunističnih državah, ni naključen. Glej: Jürgen Habermas, *Die nachholende Revolution*, Frankfurt/M 1990.

janje naroda, ki bi jamčilo ne le za njeno vrednost, ampak tudi trajnost. Demokracija, povzdignjena v ideološki kanon, izgublja svojo izvorno učinkovitost in življenjskost.

V demokratičnem zanosu, ki se je tako razplamtel in zajel najširše sloje, v tej zvišani demokratični temperaturi skorajda ni možnosti za trezen razmislek o demokraciji, kaj šele za opozorilo ali kritiko. Patetika demokracije, ki je razburkala duhove, ne ustvarja ugodnih tal in primerne atmosfere za razmislek o šibkostih in pomanjkljivostih demokracije. Celó v resnih intelektualnih krogih se je razširil nekakšen – če lahko tako rečemo – demokratični apriorizem, namreč neomajno in vnaprejšnje prepričanje, da je demokracija najvišja politična dobrina in kot taka izzvzeta iz kakršnegakoli kritičnega razmisleka. Tudi tu zlahka spregledujejo nič kaj nedolžno in zato zelo pomenljivo dejstvo, da v dolgi in bogati zgodovini politične misli precejšnje (če ne celo prevladujoče) število njenih predstavnikov – med njimi tudi tisti najpomembnejši, od Platona prek Hegla do Nietzscheja in Heidegggra – o demokraciji ne le da ni imelo dobrega mnenja, ampak jo je, nasprotno, pojmovalo kot manjvredno državno in politično obliko.² Pa tudi tisti, ki so imeli do demokracije načeloma pozitiven odnos, ki so si bili na jasnem, da je vse večje širjenje demokracije v novem veku nekaj, kar lahko označimo kot zakon družbenozgodovinskega razvoja, kot gibanje, ki ga je mogoče upočasniti, ne pa tudi zaustaviti – takšen je bil na primer ostroumni in pretanjeni analitik demokracije Alexis de Tocqueville³ – nikakor niso izgubili izpred oči dejstva, da nosi demokracija v sebi tudi velike pomanjkljivosti in težave. Njihovemu pogledu ni ostalo skrito, da so demokraciji te pomanjkljivosti in težave imanantne, da izhajajo iz samega njenega bitja in torej niso nekaj naključnega, nekakšen spremljevalni pojav, ki bi ga bilo mogoče zlahka odpraviti.

Ali se smemo do spoznanj velikih političnih mislecev, ki demokraciji niso naklonjena, obnašati omalovažujoče in nad njimi zgolj brezbrizno odmahniti z roko? Ali si lahko dopustimo, da spregledamo njihova opozorila o šibkostih in boleznih demokracije, kot da niso bila nikdar izrečena? Ali moramo, zaslepljeni od navdušenja nad demokracijo in lačni njenih nedvornih prednosti, po tolikernih letih ponižanj in brazgotin, ki jih je pustila za sabo totalitarna vladavina, barbarsko zanemariti spoznanja in argumente, ki demokraciji niso v prid in ki, še več, prinašajo na dan njeno drugo, manj svetlo plat?

Toda za kakšna spoznanja, opozorila, uvide in argumente pravzaprav gre? V čem so pravzaprav šibkosti in pomanjkljivosti demokracije?

Da bi odgovorili na ta vprašanja, s tem pa tudi na tista, postavljena pred tem, se moramo najprej vrniti k Platonu.⁴ Znano je, da ta nespregledljivi evropski politični mislec, ki je svojo politično filozofijo zasnoval na lastnem metafizičnem nauku o idejah, ni bil privrženec demokracije in da ji je namenil prodorno, v marsičem uničujočo kritiko. Kako daleč je šel Platon pri tem, najbolje dokazuje neko mesto iz 8. knjige *Države*, kjer govori o življenju človeka v demokraciji: "Vsak dan se predaja tistemu poželenju, ki se ga ravno poloti. Včasih popiva ob zvokih piščali, včasih je zadovoljen z vodo ob pičli hrani. Včasih se ukvarja s telesnimi vajami, včasih počiva in lenari. Drugič spet – tako se zdi – ga pritegne filozofija. Pogosto ga premami politika. Takrat govori z javne-

² Glej: Gaetano Mosca, *Storia delle dottrine politiche*, Bari 1966.

³ Izrecno glej pri: Alexis de Tocqueville, *Correspondance anglaise*, Paris 1954, str. 35.

⁴ Platonovi politični filozofiji je doslej najboljše in najbolj temeljito delo posvetil Ernst Barker, *Greek Political Theory: Plato and his Predecessors*, London 1960. Glej tudi: Alexandre Koyré, *Discovering Plato*, New York 1945, zlasti str. 53-70. Od novejših del velja omeniti knjigo Thomasa Alexandra Szlezáka, *Platone politico*, Roma 1993.

ga odra o vsem, kar mu ravno pride na jezik. Če čuti zavist do vojakov, začne študirati vojno znanost. Če ga prevzame želja po denarju, se posveti trgovskim poslom. V ničemer ne pozna ne reda ne čuta dolžnosti. Zvest v vsakem pogledu je samo lepemu, svobodnemu in srečnemu življenju, ki ga zna do dna uživati." (R. VIII, 561 D)*

To Platonovo kritiko, na katero so se opirali tudi mnogi poznejši nasprotniki demokracije,⁵ prav kakor so ji zastopniki "odprte družbe" vneto oporekali,⁶ moramo nedvomno vzeti skrajno resno. Če na kratko povzamemo, je njena ost naperjena proti pretiranostim, h katerim nagiba demokratična ureditev. Pri tem gre za pretiranosti v odnosu do obeh temeljev, na katerih demokracija sloni in brez katerih ni možna – tako glede enakosti kot glede svobode. Vsi veljajo za enake in enakopravne v vsem: sinovi z očetmi in očetje s sinovi, starci z mladeniči in mladeniči s starci, priseljenci (mevtoikoi) s staroselci (ajstovoi) in ti s priseljenci. Ista neukročena brezmernost vlada tudi pri svobodi. Po Platonovem pojmovanju se demokratični človek ne zadovolji z nobeno drugo svobodo, kot je razbrzdana in neomejena svoboda, prav kakor je oligarhični človek nezaiten v kopičenju bogastva. Duh svobode se je razširil na vse in anarhija je, kot se Platon slikovito izrazi, vdrla v hiše posameznikov: "In kar je poglavitno pri vsem tem: ti vidiš, kako občutljiva postane ob tem duša državljanov; ob najmanjšem podrejanju je nevoljna in ga ne more prenašati. Nazadnje se državljanji, kakor veš, ne ozirajo več ne na napisane in ne na nenapisane zakone, samo da ne bi imeli kakršnegakoli gospodarja nad sabo." (R. VIII, 563 E) Tako pridemo do nevarne točke, na kateri je preobrat nezogiben. V čemerkoli in kjerkoli se pojavi, "vsako pretiravanje se praviloma sprevrže v svoje nasprotje" (R. VIII, 563 E). Demokracija, ki temelji na pretirani enakosti in prav takšni svobodi, se sama na sebi in iz same sebe, torej iz razlogov, ki so v njej sami, preobraža v državno ureditev, ki je – v skladu s Platonovim naukom o cikličnem gibanju in propadanju državnih oblik – še na nižji stopnji kot sama demokracija, preobraža se namreč v "tiranido". Kajti "pretirana svoboda se tako pri državi kakor posamezniku sprevrže v pretirano hlapčevstvo". Izkazuje se, da "tiranida ne nastane iz nobene druge državne ureditve kakor iz demokracije: po največji svobodi – največje in najstarejše suženjstvo" (R. VIII, 564 A).

Že Platon je torej s prstom pokazal na samo jedro problema, kar zadeva temeljno slabost demokracije. Ta slabost, ki se v Platonovem jeziku imenuje bolezen, izhaja iz nerazrešenih težav v zvezi z enakostjo in svobodo.⁷ Čeprav je imel manj v mislih medsebojni odnos svobode in enakosti, veliko bolj pa njune skrajnosti in pretiranosti, je Platon jasno videl in daljnovidno opozoril, da demokracija sama sebe postavlja pod vprašaj in sama sebe spodkopava prav tam, kjer bi morala biti najbolj trdna: v svojih lastnih

* Slovenski prevod tega in naslednjih citatov iz Platonove *Države* je povzet po izdaji iz leta 1995 v prevodu Jožeta Košarja, str. 256-259 (op. prev.).

⁵ Glej npr.: Eric Maria Ritter von Kuehnelt-Leddihn, *Freiheit oder Gleichheit. Eine Schicksalsfrage des Abendlandes*, Salzburg 1951, ter knjigo istega avtorja: *Demokratie. Eine Analyse*, Graz 1996.

⁶ Pri tem imamo seveda v mislih Karla Popperja in njegovo delo *Die offene Gesellschaft und ihre Feinde. Band I. Der Zauber Platon*, Tübingen 1992. Svojo kritiko Platonove filozofije povzema Popper z naslednjimi besedami: "Tisto, kar bi se morali naučiti od Platona, je ravno nasprotje nauka, ki nam ga je predstavil" (str. 238). Več o tem glej pri Johnu Wildu, *Plato's Modern Enemies and the Theory of Natural Law*, Chicago 1953. Prikaz možnega Platonovega stališča do sodobnih liberalnih družb in političnih ustanov podaja R. H. S. Crossman v knjigi *Plato Today*, London 1963.

⁷ Dober pregled modernih razumevanj odnosa med svobodo in enakostjo najdemo v knjigi Ralfa Dahrendorfa, *Gesellschaft und Freiheit*, München 1961, zlasti str. 363-415. Z bolj zgodovinskega vidika je to vprašanje obravnaval Georg Simmel, *Soziologie: Untersuchungen über die Formen der Vergesellschaftung*, Leipzig 1908, str. 755-756.

temeljnih svobode in enakosti. Da demokracija v svojih lastnih nedrjih utira pot tiraniji, da je demokratični človek samo predhodnik tiranskega človeka – nad tem Platonovim spoznanjem, naj se nam zdi z našega zornega kota še tako oddaljeno in nenavadno, naj se še tako razlikuje od danes uveljavljenega razumevanja demokracije, se velja globoko zamisliti. V njem je gotovo več resnice, kot se dozdeva na prvi pogled!⁸

Ne glede na nekatere razlike je o demokraciji na podoben način razmišljal tudi drugi veliki predstavnik antične politične misli, Aristotel. Tudi pri njem demokracija ni bila na dobrem glasu.⁹ Po Aristotelovem pojmovanju sodi demokracija med tiste oblike državne ureditve, ki pomenijo odstopanje od pravih. Pravilne pa so tiste ureditve, v katerih si vlada – ne glede na to, ali je na oblasti en sam človek, manjša skupina ali večina – prizadeva za občo korist. Če gre za vladavino v interesu tistih, ki imajo oblast, četudi je na oblasti večina, potem je to izkrivljena oblika državne ureditve (parekbavseiw'n ojrqw'n politeiw'n). Takšne ureditve so tri: tiranija, oligarhija in demokracija. V demokraciji vlada večina revnih in neizobraženih. Zanimivo je, da se pri Aristotelu takšna demokracija pojavlja kot odstopanje od politeje (politeiva), tj. od oblike države, v kateri večina vlada v občem interesu ("politeja" je sicer skupen naziv za vse državne ureditve). Iz tega torej izhaja, da je demokracija izkrivljena oblika tiste državne ureditve, ki bi jo lahko po opredelitvi samega Aristotela imeli za pravo, resnično demokracijo.

Aristotel se je lotil tudi podrobnejšega razčlenjevanja demokracije kot najbolj znosne od vseh izkrivljenih oblik države. Razlikoval je nekaj vrst demokracije, med katerimi je tudi tista, ki ji velja v okviru teh besed nameniti posebno pozornost. Gre za demagoško demokracijo. Ta obstaja tam, ker pripada najvišja oblast množici, ne pa zakonu. Demagogi poskrbijo za to, da imajo namesto zakona odločilno moč ljudske odločitve. Kjer zakon nima vrhovne oblasti, tam stopijo na plan demagogi, tam – kot pravi Aristotel – postane narod monarh in njegova oblast despotska. "Demagogi so krivi, da imajo najvišjo moč posebne odločitve, ne pa zakoni, kajti vse pristojnosti prenašajo na ljudstvo. Tako postanejo tudi sami veliki, saj je vrhovna oblast v rokah ljudstva, oni pa imajo največji vpliv na mnenje ljudstva, kajti ljudstvo jih posluša." (*Pol. I*, 1292 a 23-28) Demagoška demokracija se po svojem značaju ne razlikuje od tiranije, saj se tako ena kot druga "do boljših državljanov obnašata nasilniško". Še več, Aristotel je zanikal da bi lahko takšno demokracijo sploh imeli za državno ureditev, saj ta vselej temelji na vladavini zakona.

Platonov in Aristotelov primer nedvomno dokazujeta, da je evropska politična misel že zelo zgodaj uvidela globoke šibkosti demokracije. Četudi moramo ta dva misleca razumeta z obzorja grške politične izkušnje, imajo njuna spoznanja o šibkosti in težavah demokratične državne ureditve vendarle trajen pomen, saj se nanašajo na samo bistvo stvari, zato vsebujejo kritični potencial za vsako mišljenje, ki se sooča s problemom (problemov) demokracije.

Poleg težav in tegob, h katerim demokracija nagiba zaradi napetosti v svojih temeljnih načelih, svobodi in enakosti, saj lahko ti dve druga drugo blokirata in sta med seboj v protislovju, spremljajo demokracijo tudi druge slabosti in hibe. Med njimi je

⁸ Kolikor je mogoče videti, lahko v slovenskem filozofskem prostoru izrecno izraženo zavest o tem doslej srečamo le v delu Francija Zoreta "Antični politični koncepti platonizma in sofistike kot evropska dediščina", *Iz zgodovine antične grške filozofije*, Ljubljana 2001, str. 81-83.

⁹ Eden najboljših prispevkov k Aristotelovi politični misli je zagotovo delo Güntherja Biena, *Die Grundlegung der politischen Philosophie bei Aristoteles*, Freiburg-München 1973. O vprašanju demokracije glej tudi: R. G. Mulgan, *Aristotle's Political Theory*, Oxford 1977, zlasti str. 73-75.

morda najbolj očitna vrhovna oblast (tiranija) večine.¹⁰ Ta seveda izhaja iz same narave demokracije. Saj ta tudi ni nič drugega kot vladavina večine ljudstva. To pa obenem pomeni, da je demokracija sama na sebi prevlada večine nad manjšino, prevlada, ki lahko seže tako daleč, da je manjšina ogrožena. Ker je ostala pri odločanju številčno šibkejša, se je manjšina prisiljena pokoravati volji in zakonom večine. Pri tem ni izključeno, da se večinska volja spremeni v samovoljo večine, ki ji je manjšina izročena na milost in nemilost. Tako lahko, načelno gledano, interesi manjšine v demokraciji ostanejo nezaščiteni.

Z vladavino oz. vrhovno oblastjo (tiranijo) večine kot notranjo omejenostjo demokracije je najtesneje povezana še ena njena šibkost. Gre za to, da nimamo nikakršnega jamstva, da bodo odločitve večine zgolj zato, ker so pač rezultat številčne (aritmetične) prevlade – carizma števil, kakor to imenuje Kurt Hillel –, tudi dobre in razumne. Resnica in veljavni razlogi niso samoumevno na strani tistih, ki so to ali ono odločitev sprejeli. Prav nasprotno, tako resnica kot utemeljeni razlogi morejo biti, in pogosto tudi so, ravno na strani manjšine. Še več, načeloma so lahko celo privilegij enega samega človeka. Večina ni porok za umnost¹¹ – te zagate demokracija, kot vse kaže, ni sposobna preprečiti ali se ji izogniti.

Vprašanje demokratičnega odločanja na temelju večine se še bolj zaostruje in problematizira v moderni, tehnološko in industrijsko visoko razviti družbi, ki je zapleten sistem s številnimi podsistemi. Taka družba sama na sebi zahteva odločanje na podlagi strokovnega znanja, ki pa ga večina seveda ne premore. Zato ji takšnih odločitev, tudi če bi jih hotela sprejemati, enostavno ne moremo in ne smemo prepustiti!

Demokracija nasploh, in seveda tudi množična demokracija našega časa, predpostavlja javnost, in to ne kakršnokoli javnost, ampak trezno, razsvetljeno in kritično javnost. Toda o takšni javnosti komajda lahko govorimo, če pomislimo na strahotne, tako rekoč neomejene možnosti manipulacije s sredstvi javnega informiranja.¹² Moč množičnih medijev, za katerimi praviloma stojijo močni politični in drugi interesi, je tolikšna, da lahko upravlja z javnim mnenjem, ga po mili volji preoblikuje in prilagaja. Znana je Heglova slikovita prisposodba o modernem človeku, ki zjutraj ne gre več v cerkev, ampak vzame v roke časopis. Današnji povprečni človek, na katerem sloni množična demokracija, človek, ki zjutraj bere časopis in zvečer gleda televizijo, je navaden material za manipulacijo, pripravljen, da na podlagi prebranega in videnega – ki je v najboljšem primeru le del resnice – izreče soglasje k najusodnejšim odločitvam, ki so jih prej že pripravili ali sprejeli za njegovim hrbtom. Nekdanje direktorje, esejiste in govornike, ki sploh niso skrivali svoje tendencioznosti, so zamenjali zakulisni mani-

¹⁰ Demokracija je, po Spinozi, povsem apolustističen režim. Kant meni, da je najbolj despotska ravno demokracija, saj manjšino brez preostanka izroča na milost in nemilost večini. Tudi Treitschke govori o "demokratičnem despotizmu". Despotsko naravo demokracije so od nekdanj prepoznavali tako klasični liberalci, kot tudi izvorni konzervativci (James Madison, de Tocqueville, Constant, J. S. Mill, Karl Mannheim, Walter Lippmann). Tocqueville je opozoril, da se velja despotizma – kot tiranije večine – bati ravno v času demokracije. Benjamin Constant je dognal, da je prav oče demokracije, Rousseau, na stečaj odprl vrata despotstvu. O vsem tem glej več pri Ugu Spiritu, *Critica della democrazia*, Milano 1999.

¹¹ Glej pronicljive opazke o "zakonu števila" pri Renéju Guénonu, *La crisi del mondo moderno*, Roma 1971. O tem, da imajo ljudje bez idej in iniciativ v demokraciji vselej prednost pred ustvarjalnimi, glej Hans-Hermann Hoppe, *The God that Failed. Studies in the Economics and Politics of Monarchy, Democracy and Natural Order*, New Brunswick, N. J. 2001.

¹² Glej Gerhard Schmidtchen, *Manipulation-Freiheit negativ*, Neuwied und Berlin 1970; Jean Cazeneuve, *Les pouvoirs de la télévision*, Paris 1970, zlasti str. 126-127. Med novejšimi deli glej Christopher Lasch, *The Revolt of the Elites and the Betrayal of Democracy*, New York 1995.

pulatorji javnega mnenja. Tako se demokracija in reklama vse manj razlikujeta. Danes večino "informacij" pravzaprav sestavljajo agencijske novice in sporočila tiskovnih služb uradov, ki jih tako imenovano "objektivno" novinarstvo le "pogreje" in v celoti preda naprej. Kadar niso proizvod široke javne rasprave, je večina informacij v najboljšem primeru nepomembna, v najslabšem pa zavajajoča in manipulatorska.¹³ V demokraciji prefinjeno usmerjenih in rafinirano nadzorovanih množičnih medijev je povsem mogoče tudi to, da človek, ki se je pojavil na političnem prizorišču pred dvema mesecema, že jutri stopi na čelo takšne demokratične države. Vse kaže, da se tej zstrašujoči manipulativnosti prek medijev demokracija ne more izogniti oz. da je v tem ena od njenih neodvrtljivih slabosti.

Sodobna demokracija množične družbe je nujno organizirana kot večstrankarska. V njej najpogosteje obstaja in deluje množica političnih strank. Ob vseh prednostih, ki jih nosi s sabo večstrankarski sistem, ne smemo pozabiti tudi na njegove pomanjkljivosti. Pri tem ne gre le za izčrpavajoče medstrankarske boje, ki potekajo v razburkanem vzdušju zaslepljenih političnih strasti, za lažne obljube in goljufive upe, s katerim stranke obsipajo svoje volilce in privrženice, pa tudi vse državljane. Ne gre torej samo za jalove strankarske spopade, iz katerih je izginila vsaka sled višjega smisla. Gre predvsem za to, da lahko večje število strank – zlasti v razmerah gospodarske nerazvitenosti, nezadostne prosvetljenosti in nizke stopnje politične kulture – nevarno spodkoplje politično bitje naroda in pogubno razcepi njegovo politično telo. Tako se lahko večstrankarska demokracija, vzpostavljena zaradi ohranjanja in pospeševanja narodovega blaga, zaradi ohranitve in oplemenitve njegovega bitja, preobrazi v režim, ki ta blagor in to bitje uničuje in razkraja.¹⁴

¹³ O tem je v nemškem kulturnem prostoru brez sramu in izjemno lucidno spregovoril filozof in književnik Botho Strauss v eseju "Anschwellender Bocksgesang", *Der Spiegel*, 47/1993, št. 6, str. 202-207. Po Straussu živimo v "klepetavi dobi", TV komentatorji in voditelji pa "mesijo misel, ki bi šla brez njih v hipu mimo nas. Vse spreminjajo v shemo, čas oddajanja pa izpolnijo z vprašanji, kakršnih si ne bi sami nikoli zastavili. Sramota modernega sveta ni v obilici njegovih tragedij – po tem se komajda razlikuje od prejšnjih svetov – ampak v doslej neslutnem in nečloveškem relativiziranju teh tragedij s posredništvom medijev". Zato je bolje, da ne govorimo o medijih, ampak o "šovbiznisu svetovnih razsežnosti", ki predstavlja svojemu občinstvu svet kot "skrajni iluzionizem". Ta svetovni šovbiznis spominja na "zapršen cirkus". Konec je tudi z razsvetljenstvom: "Kar je bila nekoč topa množica, je danes razsvetljena topa množica." Med pogovorom pred televizijskimi kamerami in montiranim procesom je samo razlika v stopnjevanju. V obeh primerih je sogovornik ožigosan: "Kdor dopušča, da med zasebnim pogovorom zrejo vanj milijoni brezbrzihih oči, ta žali dostojanstvo in čudežnost dialoga, zato bi ga morali za to kaznovati z doživljenjsko prepovedjo intimnosti." In v nadaljevanju: "Režim telekratske javnosti je najmanj krvava vladavina nasilja in hkrati najbolj razprostranjen totalitarizem v zgodovini. Ni mu treba sekati glav – je že dosegel, da so odveč."

¹⁴ Oče moderne demokracije, Rousseau, je pravilno sklepal, da stranke kot posredniška telesa izkrivljajo občo voljo (*volonté générale*). Ta je edinstvena in organska. Hobbes, še več, vidi v strankarskem pluralizmu neizbežen vir državljanske vojne. Proti strankam sta celo očeta klasičnega liberalizma, Locke in Mill, Lord Bolingbroke pa opozarja na razdore, do katerih pripeljejo sebične strankarske strasti. Hume in Tocqueville sprejemata stranke le kot nujno zlo. Teoretik političnih strank Ostrogorski bo rekel, da stranke ogrožajo ravno široki, konkretni in sprepleteni spekter interesov posameznika – torej nosilca narodovega telesa. Francoska filozofinja Simone Weil pa poudarja diktatorsko, totalitarno naravo političnih strank v demokraciji. Več glej v klasičnem delu Mauricea Duvergerja, *Les partis politiques*, Paris 1951, zlasti str. 463; glej tudi: Gerhard Leibholz, *Strukturprobleme der modernen Demokratie*, Frankfurt/M 1974, str. 94-95; John Burnheim, *Is Democracy Possible? The Alternative to Electoral Politics*, Berkeley 1985.

Veliko strani je bilo že napisanih in veliko besed izrečenih o tisti hibi demokracije, zlasti demokracije sodobnega časa, ki jo označujejo izrazi povprečnost, mediokriteta, enoličnost, konformizem in podobno. In res, demokracija, kakršno poznamo danes, gre "nesebično" na roko tipu človeka s takšnimi lastnostmi. Prav takega človeka vzgaja in se nanj opira. Razosebljeni posameznik, mediokritetni državljani, povprečni volilec, enolični pripadnik množice – torej tip človeka, ki je pravo nasprotje Nietzschejevemu "prek-človeku" (*Übermensch*)¹⁵ – to je tisti demokratični človek, okoli katerega si dajejo demokratični politiki veliko opravka, na čigar ramenih stojijo in čigar želje bolj ali manj izpolnjujejo. Takšen demokratični človek, ki ga vsakih nekaj let (včasih tudi pogosteje) velikodušno pozivajo, naj glasuje na volitvah in s tem izrazi svojo voljo,¹⁶ je prava duša in ogrodje sodobne demokracije, prav kakor je ta demokracija ogledalo vseh lastnosti takega človeka. Njemu laskajo in se mu dobrikajo, njemu dvorijo in se mu klanjajo. (Bismarck je lepo rekel, da človek nikoli ne laže toliko kot v ljubezni, po lovu in pred volitvami.) Demagogi se potegujejo za njegovo dušo in naklonjenost ter ga zazibljejo v predstavo, da je resnični politični subjekt in neobhodni dejavnik vseh političnih in državnih odločitev. Sodobna množična demokracija se nenehno giblje v tem "circulus vitiosus" demagoško vzgajane povprečnosti in mediokritete svojih nosilcev in privrženecv. Emile Cioran v *Zgodovini in utopiji* cinično pripominja: "V katerokoli veliko mesto me zanese naključje, vedno se čudim, da v njem vsak dan ne izbruhnejo vstaje, pokoli, klanje, nered konca sveta. Kako lahko na tako omejenem prostoru ljudje bivajo drug ob drugem, ne da bi se uničili, se na smrt sovražili? V resnici se sovražijo, a temu sovraštvu niso kos. Ta povprečnost, ta nemoč rešuje družbo, ji zagotavlja trajnost in trdnost".¹⁷

Obstaja pa še velika pomanjkljivost demokracije, ki je ne more zaobiti niti njeno (relativistično) razumevanje, po katerem je demokracija samo politična oblika, ne pa tudi ideološki program. Morda bo ta pomanjkljivost najbolj vidna, če parafraziram slovito Saint-Justovo krilatico, da "ni svobode za sovražnike svobode" in rečemo: ni demokracije za sovražnike demokracije. Gre pravzaprav za problem samoukinjanja demokracije. Kajti če demokracija po svojem bistvu, torej kot oblika, ki je načeloma odprta za vsako politično vsebino, ponuja možnost, da v njej delujejo in njene prednosti izkoriščajo tudi tisti, ki so proti njej in jo zavračajo, tedaj lahko ima to za posledico smrt demokracije, natančneje: njen samomor. Da bi ohranila svoje bitje, je po lastni logiki prisiljena k temu, da pod svojim okriljem prenaša tudi svoje sovražnike, svoje potencialne razdiralce. V tem je pravi paradoks demokracije, v tem je njena velika skušnjava in ne samo navadna in neškodljiva neprijetnost.¹⁸

Slabosti in hibe demokracije so očitne. Ne smemo jih podcenjevati, še manj pa prikrivati. Moramo se jih zavedati, zlasti danes, ko demokracijo povsod povečujejo in povzdigujejo, ko je spremenjena v politični mit, ko v njej – lahkoverno in lahkomišelnost – vidijo edino sredstvo za rešitev vseh težav in tegob, ki jih je povzročil zlom socializma.

Ostremu očesu ne bo ušlo, da je demokracija, z epohalnega vidika, najprimernejša oblika, v kateri bo neusmiljeno izkoriščanje in obvladovanje narave s tehnološko znanostjo

¹⁵ Tako Tarmo Kunnas, *Politik als Prostitution des Geistes. Eine Studie über das Politische in Nietzsches Werk*, München 1982. Prim.: Domenico Losurdo, *Nietzsche, il ribelle aristocratico*, Torino 2003.

¹⁶ Umestno vprašanje zastavlja Serge-Christophe Kolm, *Les élections sont-elles la démocratie?*, Paris 1977; prav tako Claude Julien, *Le suicide des démocraties*, Paris 1972.

¹⁷ Emile Cioran, *Histoire et Utopie, v: Oeuvres*, Paris 1995, str. 1035 (sl. prevod *Zgodovina in utopija*, Ljubljana 1996, str. 92).

¹⁸ Prim. Louis Rougier, *La mystique démocratique*, Paris 1983.

doseglo globalne razsežnosti.¹⁹ Ali ni prav to tisto, kar se prikriva ali zamegljuje z oglušujočim hrupom in hvalisavim širokoustenjem, ki danes spremljata nezadržno širjenje demokracije – če je potrebno, tudi s silo? Ali ni prava slabost demokracije predvsem v tem, da je sredstvo v rokah nihilistične volje do moči,²⁰ da je najprimernejši okvir za pablaznelo nihilistično pustošenje, če že sama ni pojavna oblika evropskega nihilizma na njegovem planetarnem pohodu?

prevedla Seta Knop

LITERATURA

- Aristotel, *Politika*, Zagreb 1992.
- Barker, Ernst, *Greek Political Theory: Plato and his Predecessors*, London 1960.
- Bien, Günther, *Die Grundlegung der politischen Philosophie bei Aristoteles*, Freiburg-München 1973.
- Burnheim, John, *Is Democracy Possible? The Alternative to Electoral Politics*, Berkeley 1985.
- Cazeneuve, Jean, *Les pouvoirs de la télévision*, Paris 1970.
- Cioran, Emile, *Histoire et Utopie*, v: *Oeuvres*, Paris 1995 (slov. prevod *Zgodovina in utopija*, Ljubljana 1996).
- Crossman, R. H. S., *Plato Today*, London 1963.
- Dahrendorf, Ralf, *Gesellschaft und Freiheit*, München 1961.
- Duverger, Maurice, *Les partis politiques*, Paris 1951.
- Gaetano Mosca, *Storia delle dottrine politiche*, Bari 1966.
- Guénon, René, *La crisi del mondo moderno*, Roma 1971.
- Habermas, Jürgen, *Die nachholende Revolution*, Frankfurt/M 1990.
- Hoppe, Hans-Hermann, *The God that Failed. Studies in the Economics and Politics of Monarchy, Democracy and Natural Order*, New Brunswick, N. J. 2001.
- Julien, Claude, *Le suicide des démocraties*, Paris 1972.
- Kolm, Serge-Christophe, *Les élections sont-elles la démocratie?*, Paris 1977.
- Kopić, Mario, *S Nietzscheom o Europi*, Zagreb 2001.
- Koyré, Alexandre, *Discovering Plato*, New York 1945.
- Kuehnelt-Leddihn, Eric Maria Ritter von, *Demokratie. Eine Analyse*, Graz 1996.
- Kuehnelt-Leddihn, Eric Maria Ritter von, *Freiheit oder Gleichheit. Eine Schicksalsfrage des Abendlandes*, Salzburg 1951.
- Kunnas, Tarmo, *Politik als Prostitution des Geistes. Eine Studie über das Politische in Nietzsches Werk*, München 1982.
- Lasch, Christopher, *The Revolt of the Elites and the Betrayal of Democracy*, New York 1995.
- Latouche, Serge, *L'occidentalisation du monde. Essai sur la signification la partée et les limites de l'uniformisation planétaire*, Paris 1989.
- Leibholz, Gerhard, *Strukturprobleme der modernen Demokratie*, Frankfurt/M 1974.
- Losurdo, Domenico, *Nietzsche, il ribelle aristocratico*, Torino 2003.
- Mulgan, R. G., *Aristotle's Political Theory*, Oxford 1977.
- Platon, *Država*, Ljubljana 1995.
- Popper, Karl, *Die offene Gesellschaft und ihre Feinde. Band I. Der Zauber Platon*, Tübingen 1992.
- Rougier, Louis, *La mystique démocratique*, Paris 1983.
- Schmidtchen, Gerhard, *Manipulation-Freiheit negativ*, Neuwied – Berlin 1970.
- Simmel, Georg, *Soziologie: Untersuchungen über die Formen der Vergesellschaftung*, Leipzig 1908.
- Spirito, Ugo, *Critica della democrazia*, Milano 1999.
- Strauss, Botho, "Anschwellender Bocksang", *Der Spiegel*, 47/1993, št. 6, str. 202-207.

¹⁹ Glej Serge Latouche, *L'occidentalisation du monde. Essai sur la signification la partée et les limites de l'uniformisation planétaire*, Paris 1989.

²⁰ Več o tem Mario Kopić, *S Nietzscheom o Europi*, Zagreb 2001, zlasti str. 25-26, 62-63.

Szlezak, Thomas Alexander, *Platon politico*, Roma 1993.

Tocqueville, Alexis de, *Correspondance anglaise*, Paris 1954.

Wild, John, *Plato's Modern Enemies and the Theory of Natural Law*, Chicago 1953.

Zore, Franci, *Iz zgodovine antične grške filozofije*, Ljubljana 2001.